

NUHKIMISEST ... JURIIDILISELT

Anu Baum, PPA, TLÜ õigusteaduse magistrant

Ilmunud ajakirjas "Märka last" nr 2/2016

Sain teada, et mehel võib olla armuke ja sain teada ka selle isiku nime. Mehel on facebooki konto, mida peamiselt suhtlemiseks kasutatakse. Facebook on installitud mehe nutitelefonil ja sama kontoga facebook on vaikimisi käimas ka meie ühises lauaarvutis, parool on salvestatud. Hiljuti, kui mees läks eraldi ruumi telefoniga oletatavasti oma armukesega facebooki kaudu suhtlema, vaatasin nende vestlust lauaarvutist pealt.

Selliseid ja sarnaseid postitusi on viimasel ajal aina rohkem näha erinevates portaalides ja foorumites. Muidugi on mõisteta selle poole mure, kes kahtlustab, et teda petetakse, et kõik ei ole nii korras. Uudishimu on suur, ning hing ei anna rahu – seitsmes meel ütleb, et midagi on valesti, aga fakte oleks vaja.

Täpselt sama moodi on mõisteta lapsevanema mure oma lapse pärast – me ju näeme, et meie lapsed on kuskil online maailmas, aga mida nad seal teevad ning kes on nende sõbrad – seda me tihti ei tea. Teismeline ei taha ka ise rääkida, tal on oma privaatsus ning ealistest isaärasustest lähtuvalt on seda parem, mida vähem vanemad teavad – nad ei tea nii ehk nii midagi.

Eesti Vabariigi Põhiseaduse II peatükis on sätestatud isikute põhiõigused ja – vabadused. Põhiseaduses §26 sätestab, et igal inimesel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel ning §43, et: „Igal inimesel on õigus tema poolt või temale posti, telegraafi, telefoni või muul üldkasutataval teel edastatavate sõnumite saladusele. Erandeid võib kohtu loal teha kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks seadusega sätestatud juhtudel ja korras.“

Nagu me näeme, kaitseb Põhiseaduse §43 isikute sõnumisaladust, ning samas on loetletud ka erandid, mille puhul on lubatud sõnumisaladust rikkuda. Kui me nüüd uuesti loeme §43 sätestatud erandeid, siis me ei näe siin eranditena a) la saamaks teada, kellega teine pool suhtleb ja millest nad omavahel räägivad. Samuti ei ole erandiks Põhiseaduse mõttes vanemliku kontrolli teostamise vajadus kui õigustus sõnumisaladuse rikkumiseks.

Selleks, et kaitsta isikute eraelu ning sõnumisaladust tõhusamalt, on riik näinud ette kriminaalõiguslikud kaitsemeetmed. Nii on karistusseadustikus sätestatud süütegudena ning kriminaalkorras karistatavate tegudena nii eriviisiline jälitustegevus, eesmärgiga koguda andmeid, kui ka sõnumisaladuse rikkumine.

Karistusseadustiku §137 sätestab kriminaalkorras karistava teona eraviisilise jälitustegevuse isiku poolt, kellel puudub selleks seaduslik õigus, eesmärgiga koguda tema kohta andmeid. Inimeste jälgimine hõlmab tema korduvat või pikemaajalist varjatud visuaalset vaatlemist kas vahetult või tehniliste vahendite abil, sõnumite salajast pealtkuulamist või läbivaatamist, sõltumata sõnumite edastamise, läbivaatamise või pealtkuulamise viisist ning asjade või inimeste kohta andmeid sisaldavate andmekogude salajast läbivaatamist. Antud näite puhul, so eraisiku FB kontrol toimuva sõnumivahetuse jälgimine, on meil tegemist tehnilise vahendi abil edastatavate sõnumite läbivaatamise või

pealtkuulamisega, olenevalt siis sellest, kas sõnumeid vaadatakse reaalselt või loetakse neid hiljem.

Tuleb kindlasti märkida, et eraviisilise jälitustegevuse puhul on oluliseks koosseisuliseks tunnuseks andmete kogumise eesmärk. Andmeteks loetakse isikuandmeid, mis iseloomustavad inimese perekonda, päritolu, aga ka sidemeid ning tema varalisi kohustusi. Seega – tahtes teada, kellega meie teinepool suhtleb, on tegemist andmetega, mis puudutavad jälitatava (või nuhitava, nagu seda pigem igapäevakeeles nimetame) sidemeid. Oluline on pöörata ka tähelepanu asjaolule, et koosseisulise tunnusega on oluline, et andmeid kogutaks nende hilisema kasutamise/töötlemise eesmärgil.

Mis omakorda võib tekitada küsimuse, et kui näitena toodud juhtumi puhul küll jälgitakse teisepool suhtlust, kuid neid andmeid ei salvestata või koguta muul moel, ning otseselt ei ole eesmärgiks neid kusagil hiljem kasutada, siis pole tegemist eraviisilise jälitustegevusega.

Põhimõtteliselt on selline lähenemine õige, kuid – nagu me juba ka eelpool mainisime, on lisaks veel eraldi kaitstud sõnumisaladus, mille rikkumine on kriminaalkorras karistatav Karistusseadustiku §156 järgi.

Kuigi sõnumisaladuse rikkumine, so KarS §156, on kergem süütegu, kui eelmainitud ebaseaduslik jälitustegevus – sõnumisaladuse rikkumine on karistatav rahalise karistusega, samas kui ebaseaduslik jälitustegevuse maksimaalne karistusmäär on kuni kolme-aastane vangitus, on siiski tegemist kriminaalkorras karistatava teoga.

Sõnumisaladuse rikkumise puhul on oluline pöörata eraldi rõhku asjaolule, kas sõnumi saatja on pidanud sõnumit kaitsemisväärseks. Kui tuua näide nn tavapostist, siis lahtiselt saadetud postkaardi puhul ei saa me rääkida sõnumisaladuse rikkumisest ka juhul, kui seda loevad kolmandad isikud, sest sõnumi saatja ei ole pidanud seda vajalikuks varjata mingilgi moel sõnumi sisu.

Mis puudutab elektroonset kirjavahetust ja sõnumite vahetust, siis meil tuleks eeldada, et isik ei ole teinud postitust avalikus kõigile ligipääsetavas interneti keskkonnas ja ruumis (nt Delfi kommentaariruum, avalik foorum), vaid on adresseerinud selle ühele konkreetsele isikule, ning see isik, kes sõnumi sai, ei ole pärast sõnumi saamist avaldanud seda kolmandatele isikutele, siis tuleb lugeda selline sõnum kaitstuks sõnumisaladusega.

Samas tekib meil loomulikult küsimus, et millisel juhul lugeda, et ka sõnumi saaja kaitseb sõnumit, soovides, et sõnum jääks saladuseks. Kui kasutame taas tavakirja ja postkaardi loogikat, siis ilmselt arvutiekraanile lahtiselt jäetud e-kiri/sõnum, ei ole enam sõnumisaladusega kaitstud, täpselt samuti nagu laule lahtiselt jäetud postkaart või tavakiri ei ole enam sõnumikaitse objektiks. Samuti ei saa sõnumisaladuse rikkumisena käsitleda olukorda, kus kolmas isik näeb sõnumit juhuslikult nt möödudes arvutist hetkel, kui sõnumisaaja (või kirjutaja) parajasti sõnumit/e-kirja loeb või kirjutab. Seda peamiselt seetõttu, et isikult, kes juhuslikult sellisel hetkel arvuti juurde satub, puudub tahtlus seda sõnumit näha.

Asjad lähevad keerulisemaks juhtumite puhul, kui sõnum nõ ei veede meie vaateväljas ning me peaksime tegema mingeid tegevusi selleks, et selle sõnumini pääseda. Tihti kohtab elus juhtumeid, kus oma teo õigustuseks kellegi e-kirjade/sõnumite lugemiseks, tuakse välja, et teati parooli nendele ligipääsemiseks. Kui tegemise e-kirja aadressi mõlemad pooled igapäevaselt jagavad ja/või on teine pool just selleks paroolid andnud, et tema kirju loetaks, siis võime ilmselt eeldada, et konto omanik ei pea

vajalikuks oma e-kirju/sõnumeid teise isiku eest kaitsta, võiks isegi öelda, et ta on andnud teisele isikule volituse ja loa oma e-kirju lugeda.

Küll aga ei saa sellist luba a priori lugeda olemasolevaks juhtumite puhul, kui nt ühiselt kasutatavas arvutis on paroolid salvestatud, kuid ei ole otsesõnu omavahelist kokkulepet ja/või luba teise kontol käimiseks. Sellisel juhul tuleks meil siiski lähtuda seisukohast, et e-kirjad/sõnumid on nende valdaja poolt kaitstud. Tuues võrdluse nn reaalse maailmaga – kui meie naaber jätab oma korteri võtmed mingil põhjusel meie juurde, ei anna see veel meile õigust minna naabri korterisse lihtsalt niisama huvi pärast kolama tema kappides ja isiklikes asjades. See, et arvutit kasutakse ühiselt, ei ole piisav argument – ka tavakirjad tulevad perekonna puhul tavaliselt ühte postkasti, kuid igauks avab tema nimele tulnud ümbriku ikka ise, kui ei ole just kirja avamiseks luba saanud.

Foorumitest on tihti peale näha ka postitusi, kus avaldatakse soovi saada informatsiooni selle kohta, kuidas saada rohkem informatsiooni mitmesuguste tehniliste vahendite kohta, mis võimaldavad salvestada teise isiku poolt arvutis tehtavat sh võimaldamaks salvestada erinevatele kontodele ligipääsu paroolle. Seda siis juhtudel, kui teine isik on pidanud vajalikuks kaitsta oma kontosid, ning pole nuhkija suureks meeolehärmiks neid isegi arvutisse salvestanud.

Oluline on alati enne sellise tehnilise ja/või tarkvaralise vahendi arvutisse paigaldamist pidada meeles, et lisaks eraelu ja sõnumisaladuse karistatavusele, on kriminaalkorras karistatav ka arvutisüsteemile ebaseaduslikult juurdepääsu hankimine kaitsevahendi kõrvaldamise või vältimise teel. Kuigi sõna „arvutisüsteem“ tekitab meis ehk mulje, et jutt käib tõesti millestki suurest a´la ettevõtte arvutipark koos serverite ning kõige sinna juurde kuuluvaga, siis arvutisüsteemiks kriminaalõiguse mõttes on laiem nõ tavamõttest, ning arvutisüsteemiks loetakse seadet või seadmete gruppi, millest vähemalt üks täidab automaatse andmetöötluse funktsiooni. Seega on arvutisüsteemideks kriminaalõiguslikus mõttes, mitte ainult arvutid ja laptopid, vaid mõiste on palju laiem, hõlmates ka nutitelefone, tahvelarvuteid, kaasaegseid mängukonsoole, nutiteleviisoreid, sõidukite pardakompuutreid jne ehk sisuliselt enamikku meid igapäevaselt ümbritsevatest elektroonilistest vahenditest.

Juhul, kui kasutatav tehniline seade on mitmete isikute ühiskasutuses ning sellises seadmes soovitakse nii enda kui teiste tegevusi salvestavaid vahendeid kasutada, tuleb sellest informeerida kõiki seadet kasutavaid isikuid. Argument, et seade on minu oma, ja ma teen sellega, mida ma tahan, ning paigaldan sellele, mida vajalikuks pean, ei ole piisav, kui see seade või tehniline lahendus on ohuks teiste kasutajate privaatsusele.

Kokkuvõtvalt – enne, kui uudishimu saab lõplikult võitu, tasub sügavalt järele mõelda, kas sellise tegevuse so teise isiku sõnumite lugemine, tema kontode ja/või e-kirjavahetuse kontrollimine ning keyloggerite ning muude põnevate tehniliste vahendite kasutamine tehnilistest seadmetes, ilma isiku teadmata, on ikka väärt neid õiguslikke tagajärgi, mis sellise tegevusega kaasneda võivad. Rääkimata tagajärgedest, kuidas sellised tegevused mõjutavad inimeste vahelisi suhteid, seda siis nii paarisuhtes olevate isikute omavahelistest suhetes, kui ka lapse ja vanema usalduslikke suhete aspektist vaadatuna.

Üldiselt, hoolimata infotehnoloogia võidukäigust ning kasutamise aktiivsusest, ei ole endiselt keelatud inimeste vaheline otsene verbaalne suhtlemine – proovi, tulemused võivad sind ennastki üllatada.